1

1

અનુબંધ ચતુષ્ટય
ગા.1

- મંગલાચરણ
- વિષય (અભિધેય)
- સંબંધ
- પ્રયોજન

પ્રયોજન
ગા.1

- કર્તાનું
  - અનંતર (શિષ્યોને જ્ઞાન કરાવવું)
  - પરંપર (મોક્ષ પ્રાપ્તિ)
- શ્રોતાનું
  - અનંતર (જ્ઞાન મેળવવું)
  - પરંપર (મોક્ષ પ્રાપ્તિ)

ચાર બંધ
ગા.2

- પ્રકૃતિ
- સ્થિતિ
- રસ
- પ્રદેશ

મૂલ પ્રકૃતિ 8
ગા.3

- જ્ઞાનાવરણીય 5
- દર્શનાવરણીય 9
- વેદનીય 2
- મોહનીય 28
- આયુષ્ય 4
- નામ 42 / 67 / 93 / 103
- ગોત્ર 2
- અંતરાય

જ્ઞાન 5 પ્રકાર
ગા.4

- મતિજ્ઞાન
- શ્રુતજ્ઞાન
- અવધિજ્ઞાન
- મનઃપર્યવજ્ઞાન
- કેવલજ્ઞાન

પ્રમાણ બે છે
ગા.4

- પ્રત્યક્ષજ્ઞાન
  - અવધિજ્ઞાન
  - મનઃપર્યવજ્ઞાન
  - કેવલજ્ઞાન
- પરોક્ષજ્ઞાન
  - મતિજ્ઞાન
  - શ્રુતજ્ઞાન

ઇન્દ્રિય
ગા.4

- પ્રાપ્યકારી
  - સ્પર્શ
  - રસ
  - ઘ્રાણ
  - શ્રોત
- અપ્રાપ્યકારી
  - ચક્ષુ
  - મન

મતિજ્ઞાન
ગા.5

- દ્રવ્ય
- ક્ષેત્ર
- કાળ
- ભાવ

ધારણા
ગા.5

- અવિચ્યુતિ
- વાસના
- સ્મૃતિ

2

ચાર પ્રકાર લાડવાનો દૃષ્ટાંતથી બંધ ગા.૨

પ્રકૃતિબંધ

* શરીરમાં વાયુ-પિત્ત-કફને દૂર કરવા માટે અલગ અલગ દ્રવ્યોથી બનાવાના લાડવા જેમ વાયુ-સૂંઠ-મરીથી દૂર થાય છે, પિત્ત-જીરૂથી દૂર થાય છે, કફ-લિંડીપિપરથી દૂર થાય છે. તેમ બંધાતા કર્મો પણ કોઈ આત્માના જ્ઞાન ગુણને ઢાંકવાના સ્વભાવવાળું, કોઈ આત્માના દર્શન ગુણને ઢાંકવાના સ્વભાવવાળું, કોઈ આત્માને શાતા-અશાતા આપવાના સ્વભાવવાળું બંધાય છે.

સ્થિતિબંધ

* જેમ કોઈ ગુંદના લાડવો ૧ દિવસ સારો રહે, કોઈ બુંદી આદિનો લાડવો ૮-૧૦ દિવસ સારો રહે, શિયાળાના પાકનો મેથી-ગુંદના લાડવા ૩૦ દિવસ સારા રહે છે, તેમ બંધાયેલું કર્મ આત્મામાં કોઈ ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ રહે, કોઈ ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ રહે, ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ રહે આત્મામાં આત્માની સાથે કર્મને રહેવાના કાળમાનનું સ્વરૂપ છે.

પ્રદેશબંધ

* જેમ નાનબાળકોને સમજાવવા નાનો લાડવો વાળવામાં આવે છે. મધ્યમ માણસોને આપવા મધ્યમ લાડવો વળાય છે. અને ઘણા જ લાડવા વાળવાના હોય અને વાળતાં કંટાળો આવતો બહુ મોટા લાડવા વળાય છે. તેવી જ રીતે કર્મ બાંધતી વખતે યોગને અનુસારે ક્યારેક ઓછા પ્રદેશવાળું. ક્યારેક વધારે પ્રદેશવાળું. ક્યારેક અતિશય પ્રદેશવાળું. કર્મ આત્મા બાંધે છે.

રસબંધ

★ જેમ ગુંદના અને બુંદીના તમામ લાડવા ગળ્યા જ હોય છે. છતાં કોઈ ઓછો ગળ્યો હોય છે. કોઈ વધારે ગળ્યો હોય, કોઈ તેનાથી પણ અતિશય ગળ્યો હોય છે. તેવી રીતે મેથીના પાકના બનાવેલા લાડવાઓ કડવા હોય છે. તેથી પણ કોઈ થોડા કડવા હોય, કોઈ તો નાખી વધારે કડવા હોય, અને કોઈ તેનાથી પણ અતિશય કડવા હોય છે. તેમ સમયે સમયે બંધાતા કર્મો શુભકર્મ અને અશુભકર્મોનો રસ પણ ઓછા-વત્તો હોય છે. તે રસની તરતમતાને અસંખ્ય અને અનંત પ્રકારના હોય છે. તે તરતમતાને સમજાવવા માટે રસના પ્રકાર છે. (1) મંદ, (2) તીવ્ર, (3) તીવ્રતર, (4) તીવ્રતમ આ ચાર પ્રકારના ભેદ વડે (1) એકસ્થાનિક (2) દ્વિસ્થાનિક (3) ત્રિસ્થાનિક (4) ચતુઃસ્થાનિક કહેવાય છે. અથવા એકઠાણિયો, બેઠાણિયો, ત્રણઠાણિયો, અને ચારઠાણિયો પણ કહેવાય છે.

(1) શુભકર્મના રસને સમજવા શેરડીના રસનું દૃષ્ટાંત
(2) અશુભકર્મના રસને સમજવા લિંબડાના રસનું દૃષ્ટાંત
શાસ્ત્રોમાં આવે છે.

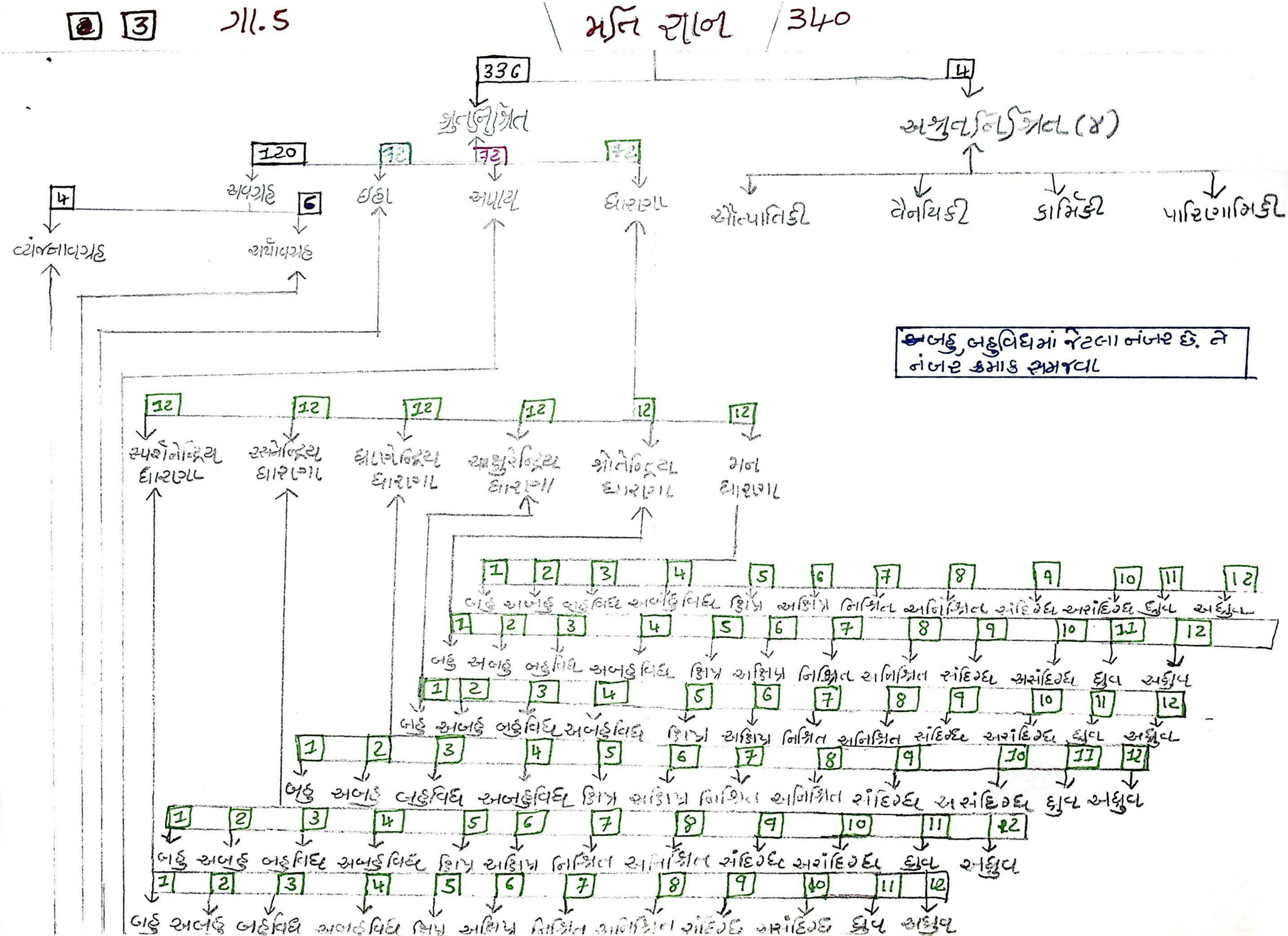

મતિ જ્ઞાન /340
336
શ્રુતનિશ્રિત
4
અશ્રુતનિશ્રિત (૪)
ઔત્પાતિકી
વૈનયિકી
કાર્મિકી
પારિણામિકી
120
અવગ્રહ
72
ઈહા
72
અપાય
72
ધારણા
4
વ્યંજનાવગ્રહ
6
અર્થાવગ્રહ
અબહુ, બહુવિધમાં જેટલા નંબર છે. તે નંબર ક્રમાંક સમજવા
12
સ્પર્શનેન્દ્રિય ધારણા
12
રસનેન્દ્રિય ધારણા
12
ઘ્રાણેન્દ્રિય ધારણા
12
ચક્ષુરિન્દ્રિય ધારણા
12
શ્રોત્રેન્દ્રિય ધારણા
12
મન ધારણા
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
બહુ અબહુ બહુવિધ અબહુવિધ ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર નિશ્રિત અનિશ્રિત સંદિગ્ધ અસંદિગ્ધ ધ્રુવ અધ્રુવ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
બહુ અબહુ બહુવિધ અબહુવિધ ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર નિશ્રિત અનિશ્રિત સંદિગ્ધ અસંદિગ્ધ ધ્રુવ અધ્રુવ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
બહુ અબહુ બહુવિધ અબહુવિધ ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર નિશ્રિત અનિશ્રિત સંદિગ્ધ અસંદિગ્ધ ધ્રુવ અધ્રુવ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
બહુ અબહુ બહુવિધ અબહુવિધ ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર નિશ્રિત અનિશ્રિત સંદિગ્ધ અસંદિગ્ધ ધ્રુવ અધ્રુવ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
બહુ અબહુ બહુવિધ અબહુવિધ ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર નિશ્રિત અનિશ્રિત સંદિગ્ધ અસંદિગ્ધ ધ્રુવ અધ્રુવ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
બહુ અબહુ બહુવિધ અબહુવિધ ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર નિશ્રિત અનિશ્રિત સંદિગ્ધ અસંદિગ્ધ ધ્રુવ અધ્રુવ

બહુ, બહુવિધમાં જેટલા નંબર છે. તે નંબર ક્રમાંક સમજવા

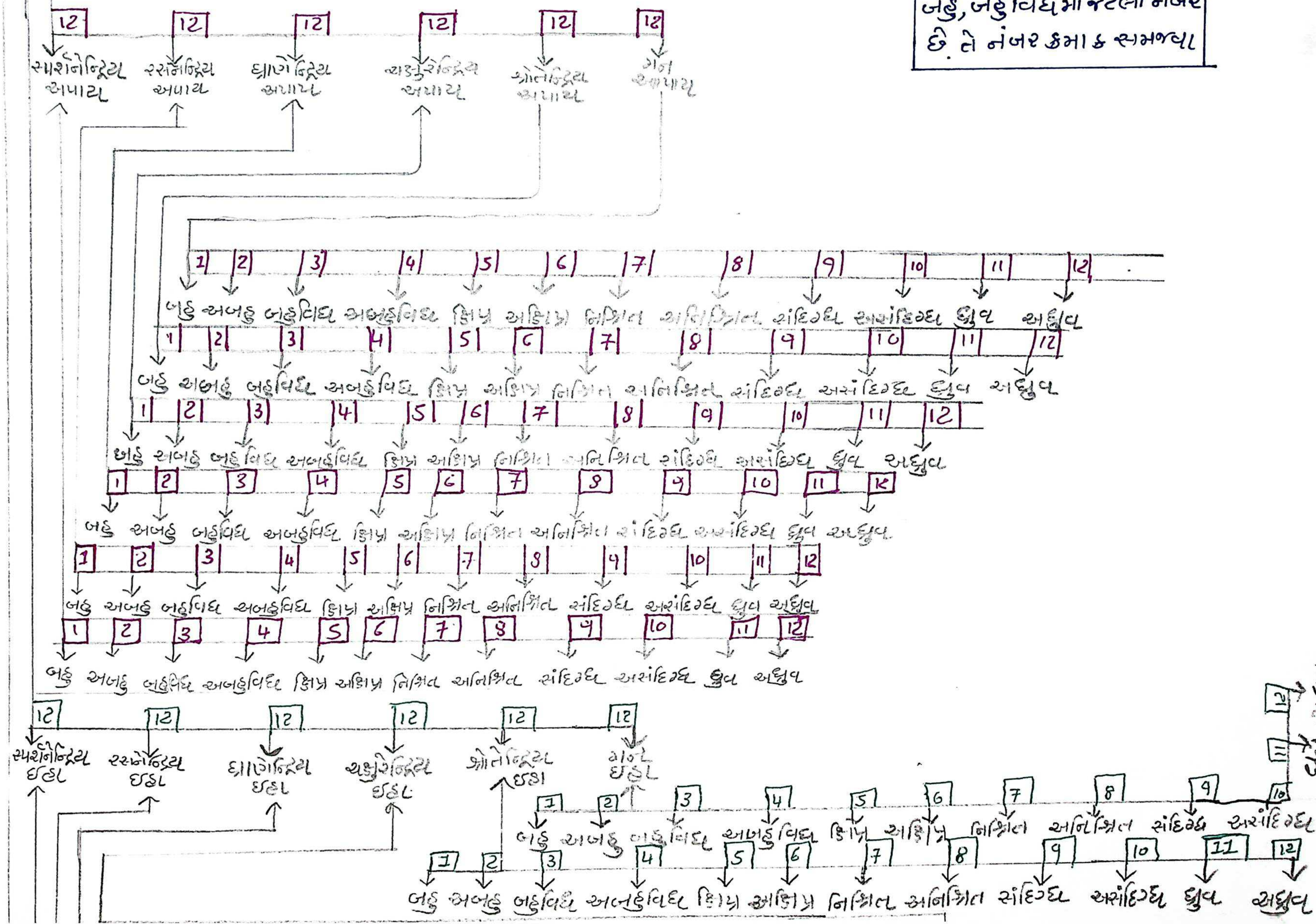

બહુ, બહુવિધમાં જેટલો નંબર છે. તે નંબર ક્રમાંક સમજવા

ગા.6 શ્રુત જ્ઞાન 14

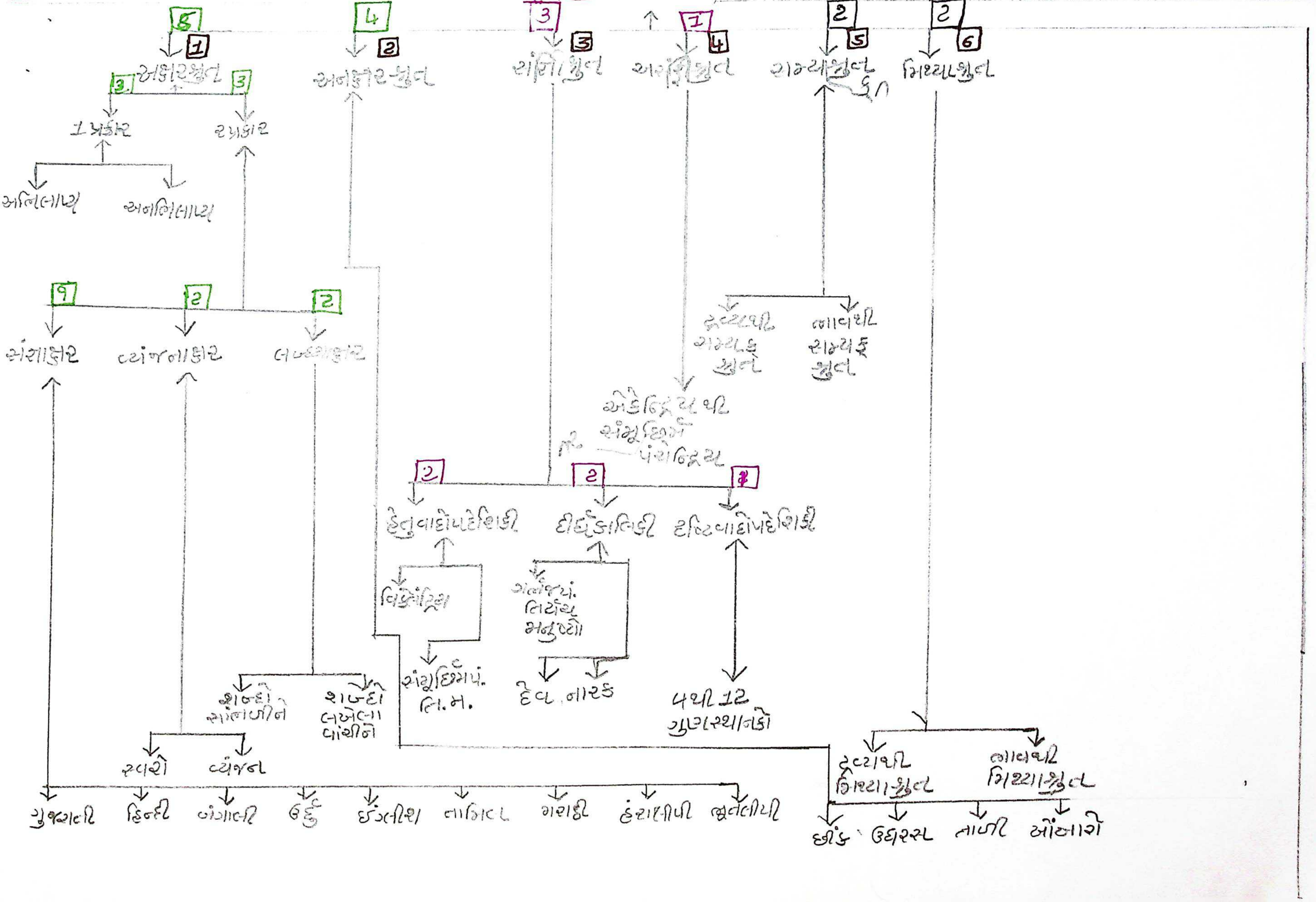

અક્ષરશ્રુત
અનક્ષરશ્રુત
સંજ્ઞિશ્રુત
અસંજ્ઞિશ્રુત
સમ્યક્શ્રુત
મિથ્યાશ્રુત
1 પ્રકાર
2 પ્રકાર
અભિલાપ્ય
અનભિલાપ્ય
સંજ્ઞાક્ષર
વ્યંજનાક્ષર
લબ્ધ્યક્ષર
દ્રવ્યથી સમ્યક્ શ્રુત
ભાવથી સમ્યક્ શ્રુત
એકેન્દ્રિયથી સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય
હેતુવાદોપદેશિકી
દીર્ઘકાલિકી
દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી
વિકલેન્દ્રિય
સંમૂર્છિમ પં. તિ. મ.
ગર્ભજ પં. તિર્યંચ મનુષ્યો
દેવ, નારક
4થી 12 ગુણસ્થાનકો
શબ્દો સાંભળીને
શબ્દો લખેલા વાંચીને
સ્વરો
વ્યંજન
ગુજરાતી
હિન્દી
બંગાલી
ઉર્દુ
ઇંગ્લીશ
તામિલ
મરાઠી
હંસલીપી
ભૂતલીપી
દ્રવ્યથી મિથ્યાશ્રુત
ભાવથી મિથ્યાશ્રુત
છીંક
ઉધરસ
તાળી

8
7

	5 → સાદિ 7 · 5 → સપર્યવસિત 9	5 → અનાદિ 8 · 5 → અપર્યવસિત 10
	એક જીવ આશ્રયી	અનેક જીવ આશ્રયી
દ્રવ્યથી	સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે → (સાદિ) મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત કરે ત્યારે → (સપર્યવસિત)	અનાદિકાળથી ચાલે છે. → (અનાદિ) અનાદિકાળ સુધી ચાલશે. → (અપર્યવસિત)
ક્ષેત્રથી	ભરત-ઐરાવત ક્ષેત્ર આશ્રયી પ્રથમ ઋષભદેવ આદિ તીર્થંકરથી શાસન શરૂ થયું. ચરમ તીર્થંકરના શાસનના અંતકાળે આ સમ્યક્ શ્રુતનો વિનાશ થાય છે.	મહાવિદેહ ક્ષેત્ર આશ્રયી ↓ સદા તીર્થંકર ભગવંતો હોવાથી ત્યાં સમ્યક્ શ્રુતજ્ઞાન સદાકાળ હોય છે.
કાળથી	ભરત-ઐરાવત ક્ષેત્રમાં ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીકાળને આશ્રયી ઉત્સર્પિણી ત્રીજા આરાથી સમ્યક્ શ્રુતનો પ્રારંભ થાય છે. અવસર્પિણીનો કાળ પાંચમા આરાના છેડે સમ્યક્ શ્રુતનો વિનાશ થાય છે.	મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં નોઉત્સર્પિણી - નોઅવસર્પિણી કાળને આશ્રયી ↓ સદા સમ્યક્ શ્રુત હોવાથી
ભાવથી	ઉપયોગને આશ્રયી જ્યારે વિચારી એટલે ક્યારેક શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ હોય. અને તે ઉપયોગપૂર્વક ભણાતું ભણાવાતું હોય ત્યારે સમ્યક્ શ્રુતનો પ્રારંભ થાય છે. ક્યારેક ઉપયોગ ન પણ હોય અર્થાત્ ભિન્ન અન્ય વિષયમાં હોય અને શ્રુતજ્ઞાન ભણાતું-ભણાવાતું હોય ત્યારે સપર્યવસિત સમ્યક્ શ્રુત	લબ્ધિને આશ્રયી ↓ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષાયોપશમિક ભાવરૂપ લબ્ધિ આ જીવને કાયમ હોય જ છે. કદાચ તે જીવમાં કેવલજ્ઞાન પામે ત્યારે અંત આવે (પરંતુ અનંતા જીવમાં તો સદાકાળ શ્રુતજ્ઞાનની લબ્ધિ હોય જ છે. ત્યારે અનાદિ-અપર્યવસિત છે.)

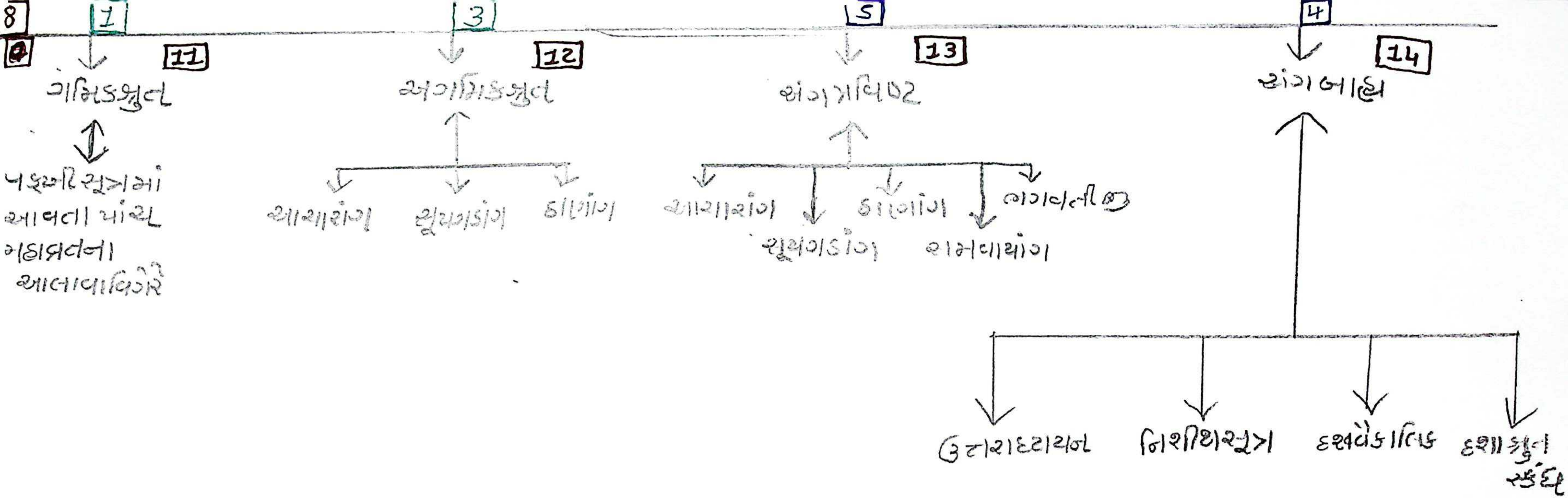

શ્રુતજ્ઞાનના બીજી રીતે ભેદો ગા.7

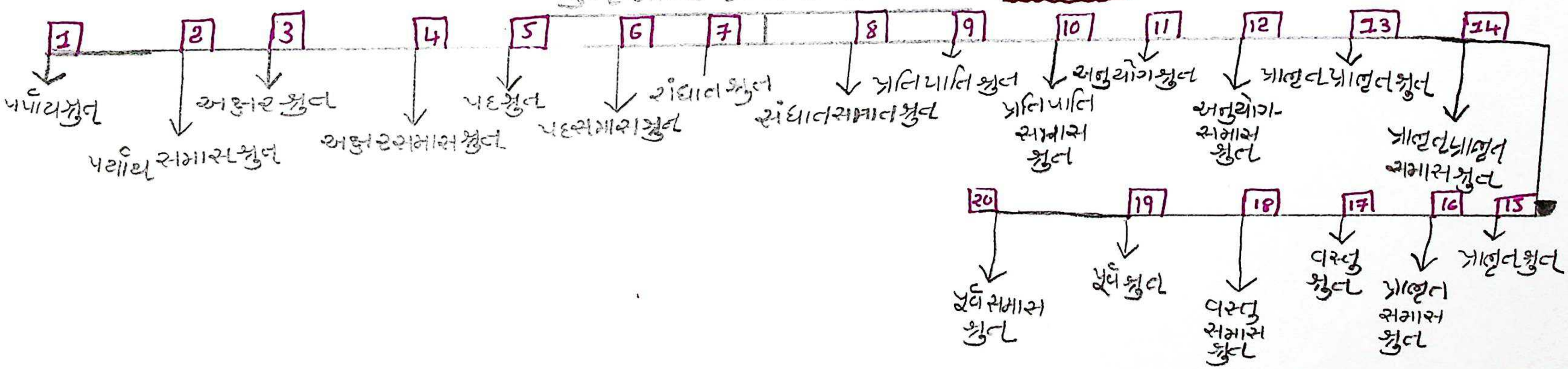

9

અવધિજ્ઞાન બે પ્રકાર

ગા.૪

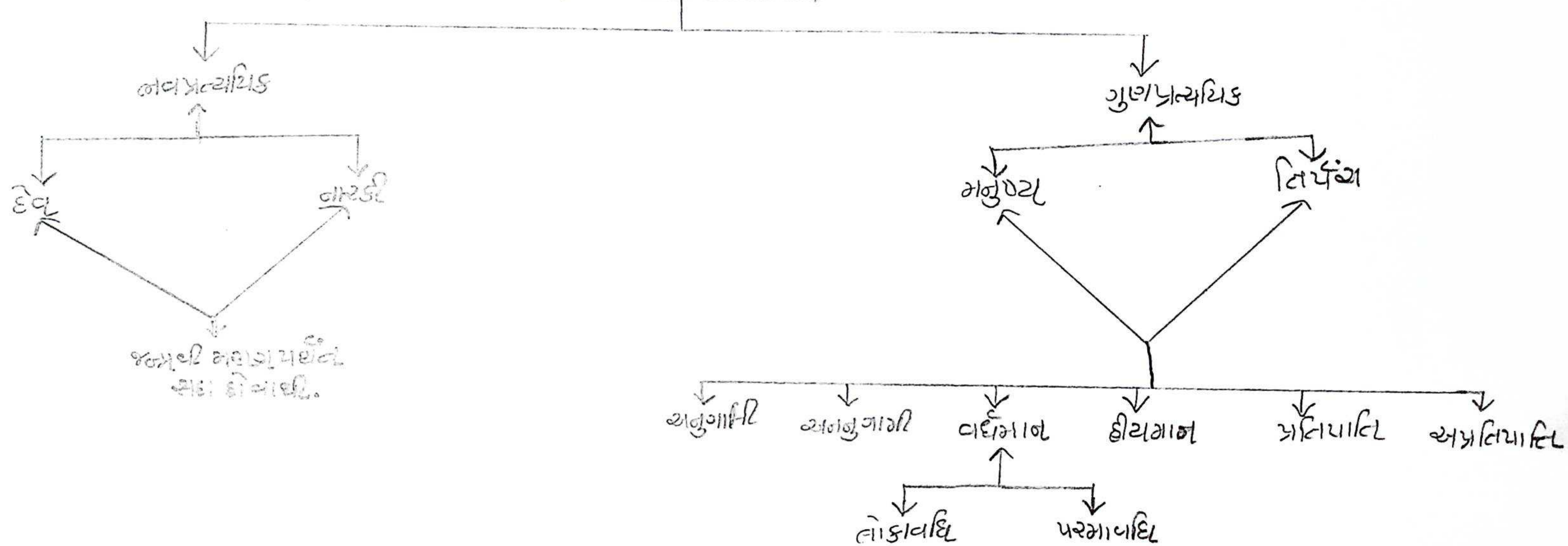

અવધિજ્ઞાનમાન

	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
→ દ્રવ્યથી માન	અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહેલા અનંત રૂપી દ્રવ્યોને જાણે.	સમસ્ત લોકાકાશમાં રહેલા સર્વરૂપી દ્રવ્યોને જાણે.
→ ક્ષેત્રથી માન	અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગને જાણે.	સમસ્ત લોક તથા અલોકને વિષે પણ લોક જેવડ અસંખ્યાતા ખંડુક પ્રમાણ આકાશને જાણે.
→ કાળથી માન	આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના કાળને જાણે.	અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી પ્રમાણ-અતીત-અનાગત કાળને જાણે.
→ ભાવથી માન	અનંત પર્યાયોને જાણે.	જઘન્ય કરતાં ઉત્કૃષ્ટ પર્યાયો અનંત ગુણા જાણે.

ગા. 8

મન:પર્યવજ્ઞાન

- ઋજુમતિ → વિશેષગ્રાહી
- વિપુલમતિ → અધિકવિશેષગ્રાહી

ગા.૮

મનઃપર્યવજ્ઞાની આત્મા

	ઋજુમતિ	વિપુલમતિ
→ દ્રવ્યથી	→ અઢીદ્વીપવર્તી સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય જીવો વડે ગ્રહણ કરીને મનપણે પરિણમાવેલા એવા મનોવર્ગણાના અનંતાનંત પ્રદેશોથી નિષ્પન્ન સ્કંધોને જાણે.	તેનાથી કંઈક વધારે સ્કંધોને અતિશય વધુ સ્પષ્ટપણે જાણે.
→ ક્ષેત્રથી	→ અધોલોકમાં અધોગ્રામ સુધી, ઉર્ધ્વલોકમાં જ્યોતિષ્ક સુધી, અને તિર્છાલોકમાં અઢીદ્વીપ સુધીમાં રહેલા સંજ્ઞીઓ. જીવોના મનોગત ભાવોને જાણે.	તેજ ક્ષેત્રને અઢી આંગળ માત્ર અધિક દેખે તેમજ વધારે સ્પષ્ટ રીતે જાણે.
→ કાળથી	→ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ અતીત-અનાગત કાળના મનોગત ભાવોને જાણે છે.	ઋજુમતિથી કંઈક વધારે કાળના ભાવોને જાણે. પણ વધારે સ્પષ્ટપણે જાણે.
→ ભાવથી	→ મનોગત ભાવના અનંત પર્યાયોને જાણે.	તેજ અધિક વિપુલમતિ પર્યાયોને જાણે.

ગા.૮

બે જ્ઞાનો વચ્ચે તફાવત

	અવધિજ્ઞાની	મનઃપર્યાયજ્ઞાની
→ વિશુદ્ધિ	રૂપી દ્રવ્યોને જાણે છે.	મનોવર્ગણામાત્રનેજ જાણે.
→ ક્ષેત્રથી	ઉત્કૃષ્ટથી સમસ્ત લોક, અને અલોકમાં પણ અસંખ્યાત લોક સુધી જાણે.	માત્ર અઢીદ્વિપક્ષેત્રજ જાણે.
→ સ્વામી	ચારે ગતિના જીવોને થઈ શકે છે.	માત્ર મનુષ્યગતિમાંજ તે પણ સંયમીઆત્માનેજ તેમાંપણ કોઈ વિશિષ્ટ મહાત્માને જ થાય છે.
→ વિષય	ઉત્કૃષ્ટથી સમસ્ત રૂપી દ્રવ્યો છે.	માત્ર મનોવર્ગણા જ, તેપણ સંજ્ઞી પં. વડે ગૃહીત તેમાંપણ માત્ર અઢીદ્વીપવર્તીજ.

	મનઃપર્યવજ્ઞાનનાં પર્યાય નામ	
1	મનઃપર્યવ	2 મનઃપર્યય
3	મનઃપર્યાય	

ગા.૮

શાસ્ત્રોમાં કેવલજ્ઞાન — ગા.૮

- શુદ્ધ
- સકલ
- અસાધારણ (અદ્વિતીય)
- અનંત
- નિર્વ્યાઘાત
- એક

જ્ઞાનશક્તિને જે આવરણ, ઢાંકે તે જ્ઞાનાવરણ, તે — ગા.૯

- ④ મનઃપર્યાયજ્ઞાનાવરણીય
- ② શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય
- ① મતિજ્ઞાનાવરણીય
- ③ અવધિજ્ઞાનાવરણીય
- ⑤ કેવલજ્ઞાનાવરણીય

ગા.9

દર્શન

- ચક્ષુદર્શન
- અચક્ષુદર્શન
- અવધિદર્શન
- કેવલદર્શન

ગા.10

ચક્ષુ – દૃષ્ટિ / નયન / નેત્ર

ગા.10 સામાન્ય બોધ - ચક્ષુદર્શન

ગા.10 તેનુ આવરણ - ચક્ષુદર્શનાવરણીય

ચક્ષુદર્શનાવરણીયનો ઉદયવાળો જીવ ગા.10

- એકેન્દ્રિય
- બેઈન્દ્રિય
- તેઈન્દ્રિય

ચક્ષુદર્શનવાળો જીવ ગા.10

- ચઉરિન્દ્રિય
- પંચેન્દ્રિય

અચક્ષુદર્શન ગા.10

- સ્પર્શેન્દ્રિય
- રસનેન્દ્રિય
- ઘ્રાણેન્દ્રિય
- શ્રોત્રેન્દ્રિય
- મન

ગા.10 ઈન્દ્રિયો અને મન દ્વારા સામાન્ય બોધ - અચક્ષુદર્શન

તેનુ આચ્છાદન - અચક્ષુદર્શનાવરણીય ગા.10

ગા.10

ઈન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના, માત્ર રૂપી દ્રવ્યવિષયક, અને ક્ષેત્રકાલાદિની મર્યાદાવાળો સામાન્ય બોધ - અવધિદર્શન

તેનું અવરોધ કરનારું - અવધિદર્શનાવરણીય

સર્વ વસ્તુઓનો સામાન્ય ધર્મને જાણે - કેવલદર્શન | તેનું અવરોધ કરે તે કેવલદર્શનાવરણીય

ગા.10

નિદ્રાપંચક ગા.10

- નિદ્રા – ગા.11 સુખેથી જાગે
- નિદ્રાનિદ્રા – ગા.11 દુઃખેથી જાગે
- પ્રચલા – ગા.11 બેઠા બેઠા ઉભા ઉભા
- પ્રચલાપ્રચલા – ગા.11 ચાલતાં ચાલતાં
- થીણદ્ધિ – ગા.12 દિવસે વિચારેલુ રાત્રે આવે → તેનુ બળ અર્ધચક્રી પ્રમાણ

ગા.9 દર્શન દ્વારપાલ જેવું છે. તેના 9 પ્રકાર છે. અને તેનું આવરણ એટલે દર્શનાવરણીય

દર્શનાવરણીય

- ચક્ષુદર્શનાવરણીય
- અચક્ષુદર્શનાવરણીય
- અવધિદર્શનાવરણીય
- કેવલદર્શનાવરણીય
- નિદ્રા
- નિદ્રાનિદ્રા
- પ્રચલા
- પ્રચલાપ્રચલા
- થીણદ્ધિ

થીણદ્ધિ	સ્ત્યાનર્દ્ધિ	સ્ત્યાનગૃદ્ધિ

ગા. ૧૨

વેદનીય

- સાતા
- અસાતા

ગા. ૧૮૩

ગતિને આશ્રયી

	સાતા	અસાતા
→ મનુષ્ય →	બહુલતાએ	અપેક્ષાએ — મનુષ્યોને પણ વધ, બંધન, રોગ, ઇષ્ટવિયોગ, અનિષ્ટસંયોગ, શોક, શરીરપીડાદિ
→ દેવ →	બહુલતાએ	અપેક્ષાએ — ચ્યવન કાળે, સ્ત્રીવિયોગાદિ કાળે, પરસ્પર અપહરણ, લડાઈકાળે
→ નારક →	અપેક્ષાએ — તીર્થંકર પ્રભુના ચ્યવનાદિ કલ્યાણકોના પ્રસંગે	બહુલતાએ
→ તિર્યંચ →	અપેક્ષાએ — ચક્રવર્તી રાજાના પટ્ટહસ્તી, અશ્વરત્ન આદિ	બહુલતાએ

ગા. ૧૮૩

અલ્પબહુત્વ

દેવો	→ વધારે સાતાવાળા
મનુષ્ય	→ ઓછી સાતાવાળા
નારક	→ વધારે અસાતાવાળા
તિર્યંચ	→ ઓછી અસાતાવાળા

ગા. ૧૨

વેદનીય કર્મ મધથી લેપાયેલી તલવારની ધારને ચાટવા સમાન છે. તેના ૨ પ્રકાર છે.

ગા. ૨૩

મોહનીય કર્મ મદિરા સમાન છે.
તેના ૨૮ પ્રકાર છે.

મોહનીય (૨૮)
- દર્શનમોહનીય (૩) — ગા. ૧૪
  - (1) સમ્યકૃત્વ મોહનીય (શુદ્ધ પુંજ)
  - (2) મિશ્ર મોહનીય (અર્ધશુદ્ધ પુંજ)
  - (3) મિથ્યાત્વ મોહનીય (અશુદ્ધ પુંજ)
- ચારિત્રમોહનીય

જેમ ડાંગરને આંડીણિયાઆદિમાં ખાંડવાથી કેટલીક ડાંગર ફોતરાં વિનાની બને છે. કેટલીક ડાંગર અર્ધ ફોતરાવાળી બને છે. અને કેટલીક ડાંગર હજુ તેવીને તેવીજ રહે છે. તેમ મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મનાં જે પુદ્ગલોમાંથી મિથ્યાભાવ લાવવાની વિકારક શક્તિ વધારે પ્રમાણમાં હીન થઇચુકી હોય, તથાપિ તેની માત્રા અલ્પ હોવાથી શુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે. તેનું જ નામ સમ્યકૃત્વમોહનીય જે પુદ્ગલોમાં વિકારશક્તિ અર્ધહીન થઇ છે. તે અર્ધશુદ્ધ પુંજ. તેનું નામ મિશ્ર મોહનીય. અને મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મનાં જે પુદ્ગલો હજુ પણ તેવાં ને તેવાં જ રહ્યાં છે તે અશુદ્ધ પુંજ અર્થાત્ મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ કહેવાય છે.

સમ્યક્ દર્શન — ગા. ૧૫

જીવ	અજીવ	પુણ્ય	પાપ	આશ્રવ	સંવર	નિર્જરા	બંધ	મોક્ષ
14	14	42	82	42	57	12	4	0

સમ્યગ્દર્શન ક્ષાયિક આદિ ઘણા ભેદો વાળું છે.

સમ્યક્દર્શન — ગા. ૧૫
- ઔપશમિક
- ક્ષાયોપશમિક
- ક્ષાયિક
- વેદક (વિવક્ષા ભેદે)
- સાસ્વાદન

★ દર્શનમોહનીય કર્મની સત્તા હોવા છતાં આત્માએ એવી દબાવી દીધી હોય કે જેથી તેની એકપણ પ્રકૃતિ ઉદયમાં ન આવે અને આ સમાની રુચિને ન હણી શકે, કે ન કલુષિત કરી શકે તે વખતનું સમ્યગ્દર્શન તે.

● દર્શનમોહનીય કર્મમાંથી મિથ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્રમોહનીય એમ બે પ્રકૃતિનો ઉદય જ્યાં અટકાવ્યો હોય પરંતુ સમ્યકૃત્વ મોહનીયનો રસોદય જ્યાં ચાલુ હોય તે વખતનું સમ્યદર્શન તે.

▬ દર્શન મોહનીય નો જેણે સંપૂર્ણપણે બંધ-ઉદય અને સત્તામાંથી જ વિનાશ કર્યો છે. અર્થાત્ આ સાત પ્રકૃતિનો એક પણ કર્મ પરમાણુ જેને સત્તામાં પણ નથી જ, તેનું દર્શનમોહનીય સપ્તકના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલું જે સમ્યદર્શન તે.

★ સમ્યકૃત્વમોહનીયના ઉદયવાળા સમ્યકૃત્વને ક્ષાયોપશમિક કહેવાય છે. તેમાં જ્યારે મિથ્યાત્વ, મિશ્ર, અનંતાનુબંધી ચતુષ્ક એમ છ કર્મ પ્રકૃતિઓનો સર્વથા ક્ષય થઇ ચુક્યો હોય, સમ્યકૃત્વમોહનીયનો પણ ક્ષય થઇ રહ્યો હોય તેમાં જ્યારે છેલ્લો દાડીયો ક્ષય થતો હોય ત્યારે વેદક સમ્યકૃત્વ કહેવાય છે.

✥ ઔપશમિક સમ્યકૃત્વ પામ્યા પછી ત્રણ દર્શનમોહનીય ઉપશમાવેલી હોવા છતાં અનંતાનુબંધી ચતુષ્કનો જો ઉદય થઇ જાય તો સાસ્વાદન સમ્યકૃત્વ કહેવાય છે.

ગા.16

મિશ્ર મોહનીય

જેમ નાળીકેર દ્વીપવાસી મનુષ્યને અન્ન ઉપર પ્રીતિ-અપ્રીતિ હોતી નથી.

તેમ જીવને મિશ્રમોહનીયનો ઉદય હોય તો જૈનધર્મ ઉપર રાગ-દ્વેષ હોતો નથી.

ગા.16

મિથ્યાત્વમોહનીય

જૈનધર્મની વિપરીત શ્રદ્ધા-માન્યતા તે મિથ્યાત્વમોહનીય

ગા.17

ચારિત્રમોહનીય (25)

- સોળકષાય (16)
  - અનંતાનુબંધી (4): ક્રોધ (1), માન (2), માયા (3), લોભ (4)
  - અપ્રત્યાખ્યાનીય (4): ક્રોધ (5), માન (6), માયા (7), લોભ (8)
  - પ્રત્યાખ્યાનીય (4): ક્રોધ (9), માન (10), માયા (11), લોભ (12)
  - સંજ્વલન (4): ક્રોધ (13), માન (14), માયા (15), લોભ (16)
- નોકષાય (9)

ગા.18

	કષાયનુ નામ	કાળપ્રમાણતા	ગતિદાયકતા	ગુણઘાતકતા
1	અનંતાનુબંધી	યાવજ્જીવ	નરકગતિ પ્રાપકતા	સમ્યક્ત્વ
2	અપ્રત્યાખ્યાનીય	એક વર્ષ	તિર્યંચગતિપ્રાપકતા	દેશવિરતિ
3	પ્રત્યાખ્યાનીય	ચાર માસ	મનુષ્યગતિપ્રાપકતા	સર્વવિરતિ
4	સંજ્વલન	પંદર દિવસ	દેવગતિ પ્રાપકતા	યથાખ્યાત

ગા.19

	સંજ્વલન	દૃષ્ટાંત	તીવ્ર-મંદતા
1	ક્રોધ	જલ ની રેખા સમાન	મંદ
2	પ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ	રેત ની રેખા સમાન	તીવ્ર
3	અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ	માટીની રેખાસમાન	તીવ્રતર
4	અનંતાનુબંધી ક્રોધ	પૃથ્વી નીરેખાસમાન	તીવ્રતમ
	સંજ્વલન		
5	માન	નેતરની સોટી સમાન	મંદ
	પ્રત્યાખ્યાનીય		
6	માન	કાષ્ઠની સોટી સમાન	તીવ્ર
અ	પ્રત્યાખ્યાનીય		
7	માન	હાડકાં સમાન	તીવ્રતર
	અનંતાનુબંધી		
8	માન	પથ્થરના થાંભલા સમાન	તીવ્રતમ

9	સંજ્વલન		
	માયા	વાંસના છાલ સરખી	મંદ
10	પ્રત્યાખ્યાનીય		
	માયા	ગોમૂત્રિકા સમાન	તીવ્ર
11	અપ્રત્યાખ્યાનીય		
	માયા	ઘેટાના શીંગડા જેવી	તીવ્રતર
12	અનંતાનુબંધી		
	માયા	કઠણ વાંસના મૂલ સમાન	તીવ્રતમ
13	સંજ્વલન		
	લોભ	હળદરના રંગ સરખો	મંદ
14	પ્રત્યાખ્યાનીય		
	લોભ	કાજળ જેવો	તીવ્ર
15	અપ્રત્યાખ્યાનીય		
	લોભ	કાદવ જેવો	તીવ્રતર
16	અનંતાનુબંધી		
	લોભ	કીરમજના રંગ સમાન	તીવ્રતમ

નોકષાય (9) — ગા. ૨૨૧

- **[4]**
  - ① હાસ્ય
  - ② રતિ
  - ③ અરતિ
  - ④ શોક
    - આગોલેવા …કારનાં દૃશ્યો જોવાથી
    - પ્રશંસાદિવાળાં વચનો બોલવાથી
    - રોગોત્પાદક વચનો સાંભળવાથી
    - પૂર્વે અનુભવેલાં સુખોનું સ્મરણ કરવાથી
    - હાસ્યના 4 કારણ
- **[7]** ⑤ ભય
  - 1 ઈહલોક
  - 2 પરલોક
  - 3 આદાન
  - 4 અકસ્માત
  - 5 આજીવિકા
  - 6 મરણ
  - 7 અપયશ
- ⑥ જુગુપ્સા
- **[3]** વેદ — ગા. ૨૨
  - 7 પુરુષ ① → છાણાના અગ્નિ તુલ્ય
  - 8 સ્ત્રી ② → તૃણના અગ્નિ તુલ્ય
  - 9 નપુંસક ③ → નગરના અગ્નિ સમાન

આયુષ્ય [4] — ગા. ૨૩

- દેવ
- મનુષ્ય
- તિર્યંચ
- નરક

આયુષ્ય બેડી સમાન છે.

નામ

નામકર્મ ચિત્રકાર સમાન છે.

- 42
  - પિંડપ્રકૃતિ (14)
    - ગતિ
    - જાતિ
    - શરીર
    - અંગોપાંગ
    - બંધન
    - સંઘાતન
    - સંઘયણ
    - સંસ્થાન
    - વર્ણ
  - પ્રત્યેક (8)
  - ત્રસદશક (10)
  - સ્થાવરદશક (10)
- 93
- 103
- 67

17 ગા.24 થી ગા.29

42/67, નામ 93/103

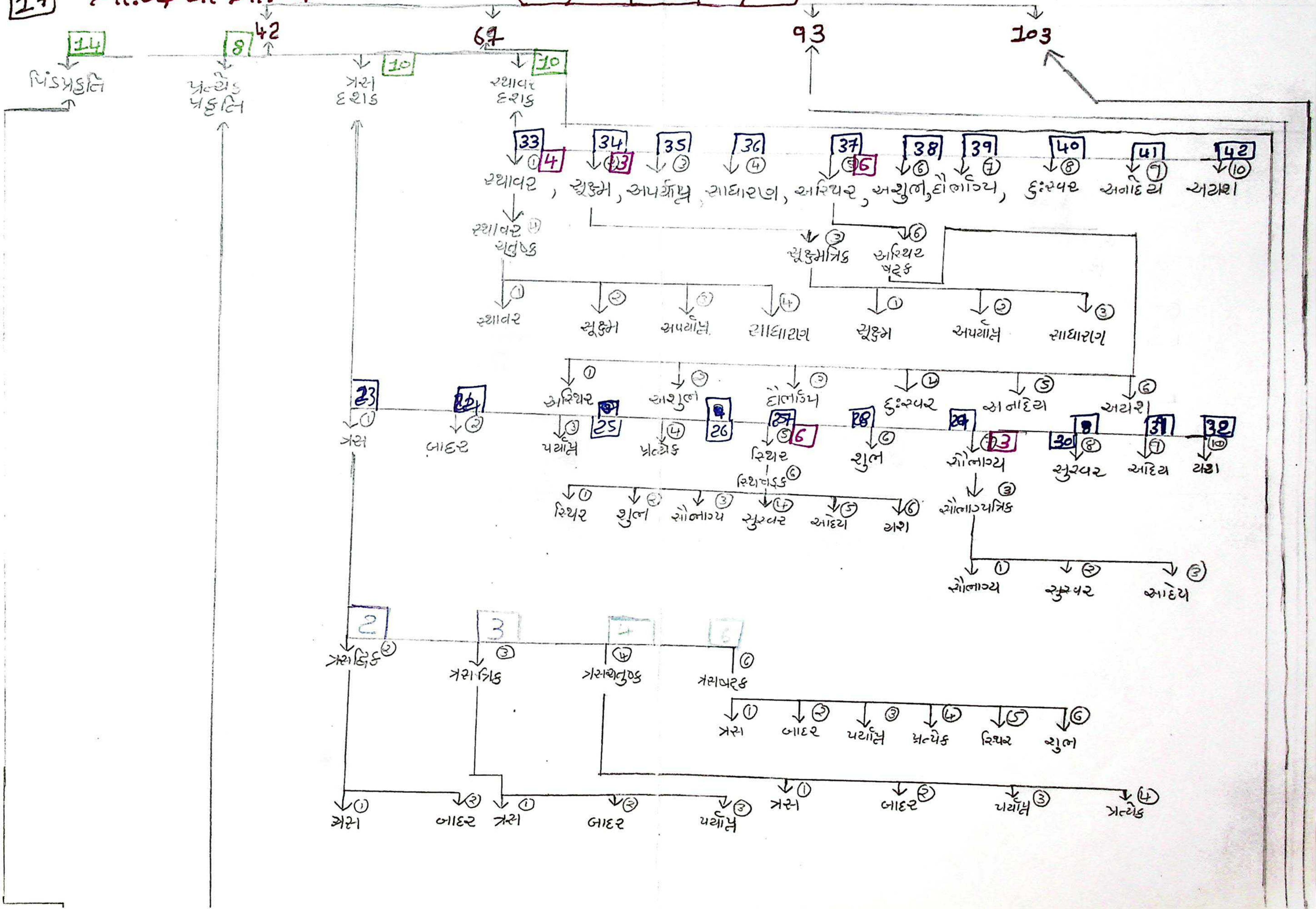

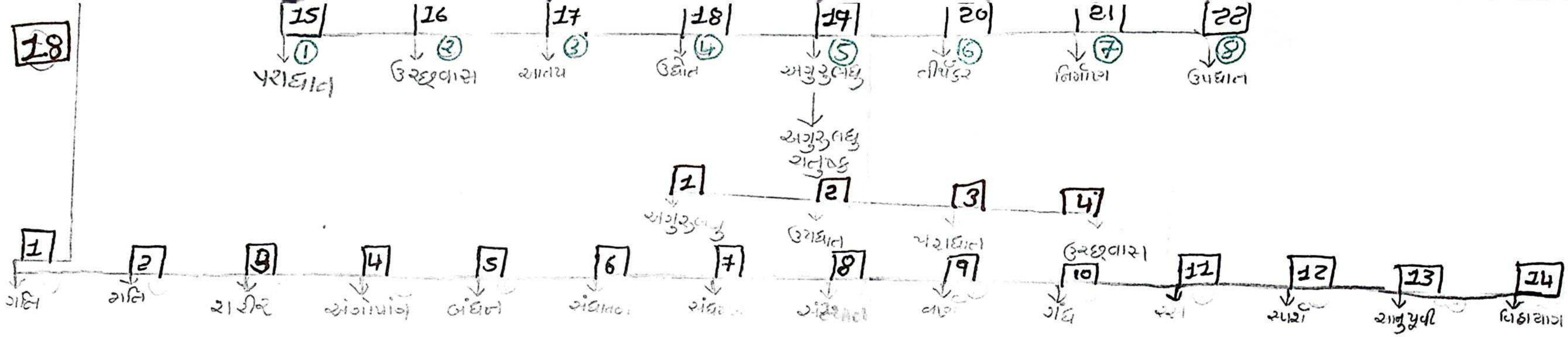

18
15 ① પરાઘાત
16 ② ઉચ્છ્વાસ
17 ③ આતપ
18 ④ ઉદ્યોત
19 ⑤ અગુરુલઘુ
20 ⑥ તીર્થંકર
21 ⑦ નિર્માણ
22 ⑧ ઉપઘાત
અગુરુલઘુ ચતુષ્ક
1 અગુરુલઘુ
2 ઉપઘાત
3 પરાઘાત
4 ઉચ્છ્વાસ
1 ગતિ
2
3 શરીર
4 અંગોપાંગ
5 બંધન
6 સંઘાતન
7
8
9
10 ગંધ
11
12 સ્પર્શ
13 આનુપૂર્વી
14 વિહાયોગ

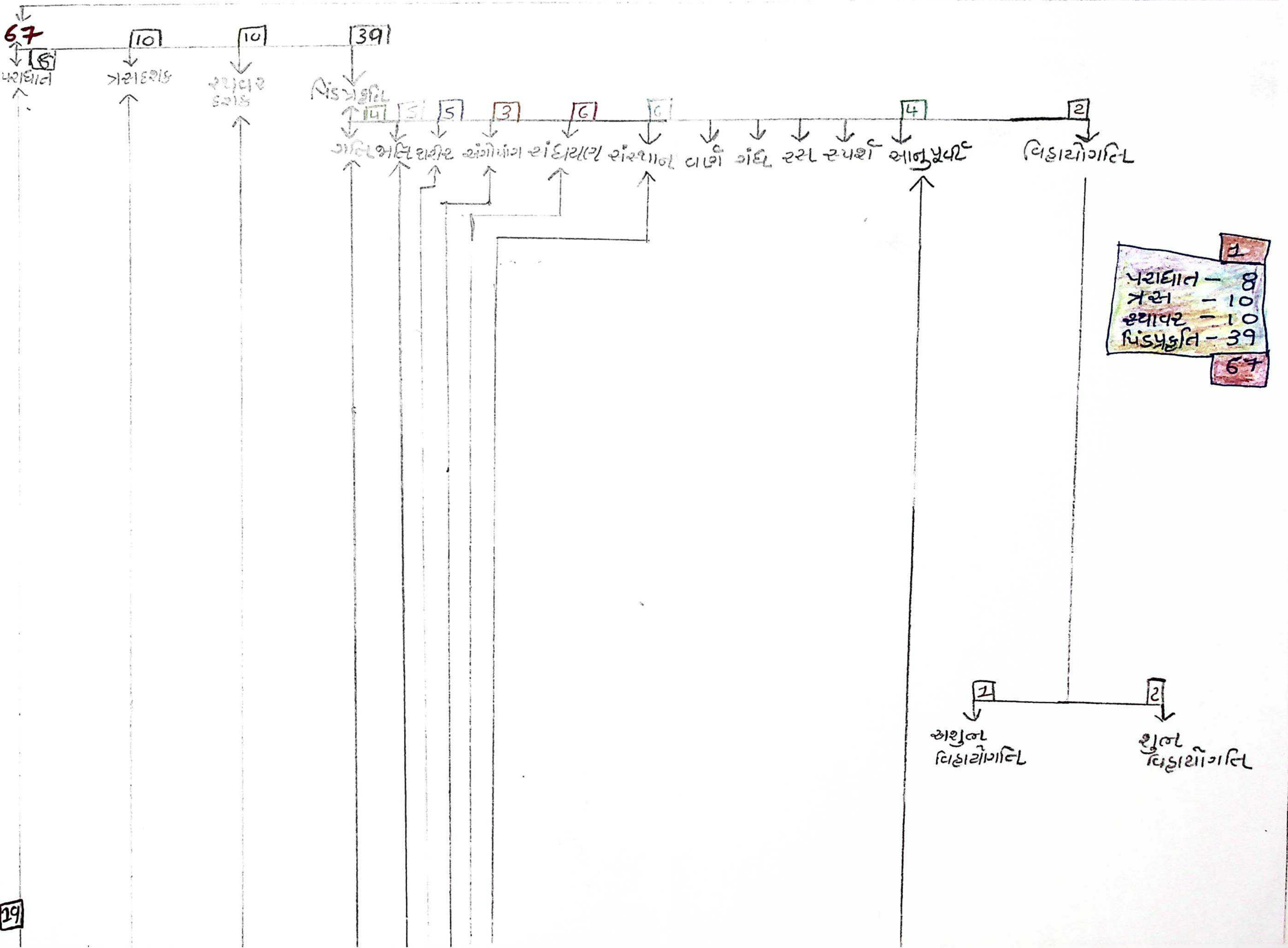

67
10
10
39
8
પરાઘાત
ત્રસદશક
સ્થાવર દશક
પિંડપ્રકૃતિ
4
5
5
3
6
6
4
2
ગતિ
જાતિ
શરીર
અંગોપાંગ
સંઘયણ
સંસ્થાન
વર્ણ
ગંધ
રસ
સ્પર્શ
આનુપૂર્વી
વિહાયોગતિ
1
પરાઘાત - 8
ત્રસ - 10
સ્થાવર - 10
પિંડપ્રકૃતિ - 39
67
1
2
અશુભ વિહાયોગતિ
શુભ વિહાયોગતિ

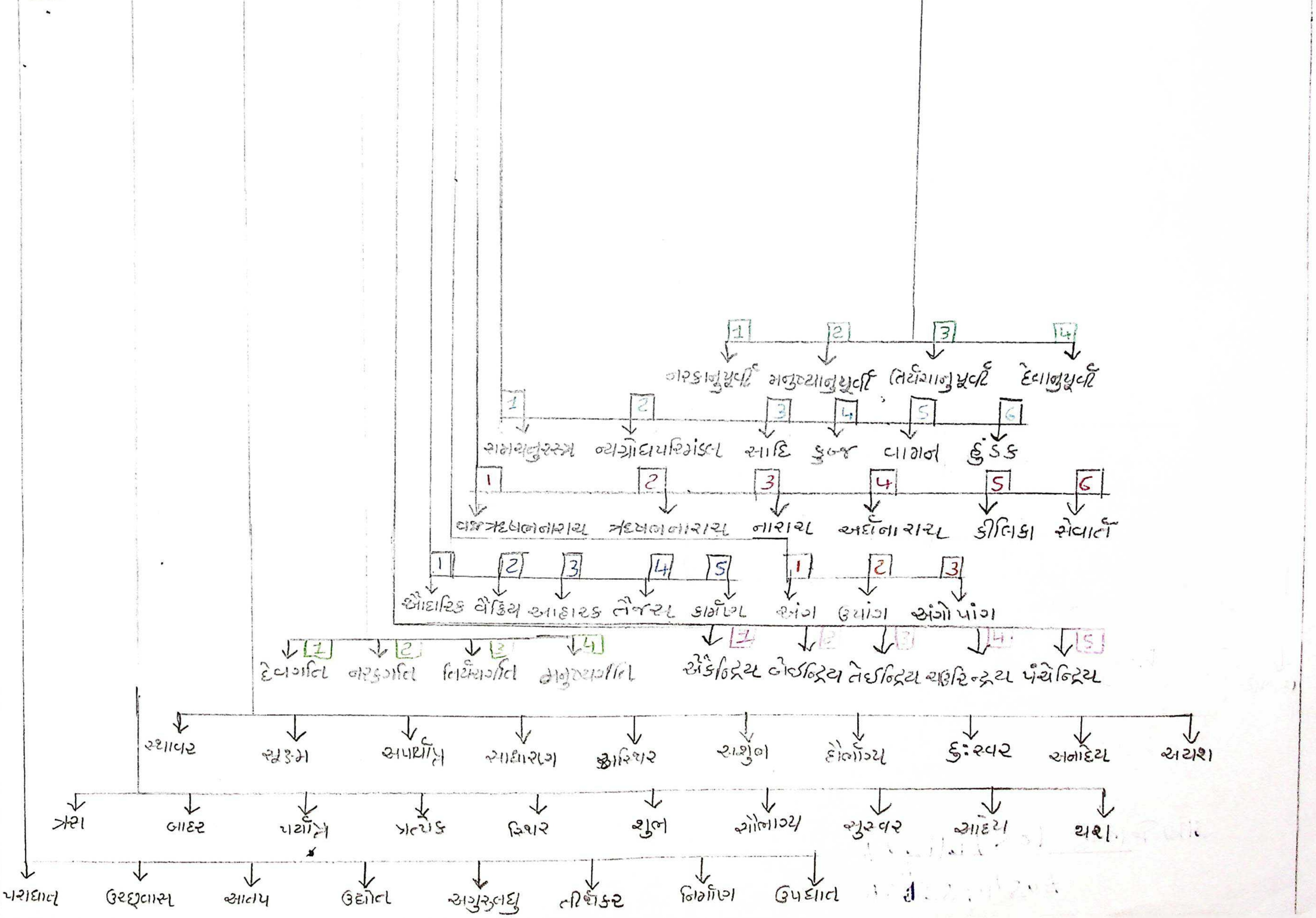
નરકાનુપૂર્વી મનુષ્યાનુપૂર્વી તિર્યંચાનુપૂર્વી દેવાનુપૂર્વી
સમચતુરસ્ત્ર ન્યગ્રોધપરિમંડલ સાદિ કુબ્જ વામન હુંડક
વજ્રઋષભનારાચ ઋષભનારાચ નારાચ અર્ધનારાચ કીલિકા સેવાર્ત
ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ કાર્મણ
અંગ ઉપાંગ અંગોપાંગ
દેવગતિ નરકગતિ તિર્યંચગતિ મનુષ્યગતિ
એકેન્દ્રિય બેઇન્દ્રિય તેઇન્દ્રિય ચઉરિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિય
સ્થાવર સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત સાધારણ અસ્થિર અશુભ દૌર્ભાગ્ય દુઃસ્વર અનાદેય અયશ
ત્રસ બાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક સ્થિર શુભ સૌભાગ્ય સુસ્વર આદેય યશ.
પરાઘાત ઉચ્છ્વાસ આતપ ઉદ્યોત અગુરુલઘુ તીર્થંકર નિર્માણ ઉપઘાત

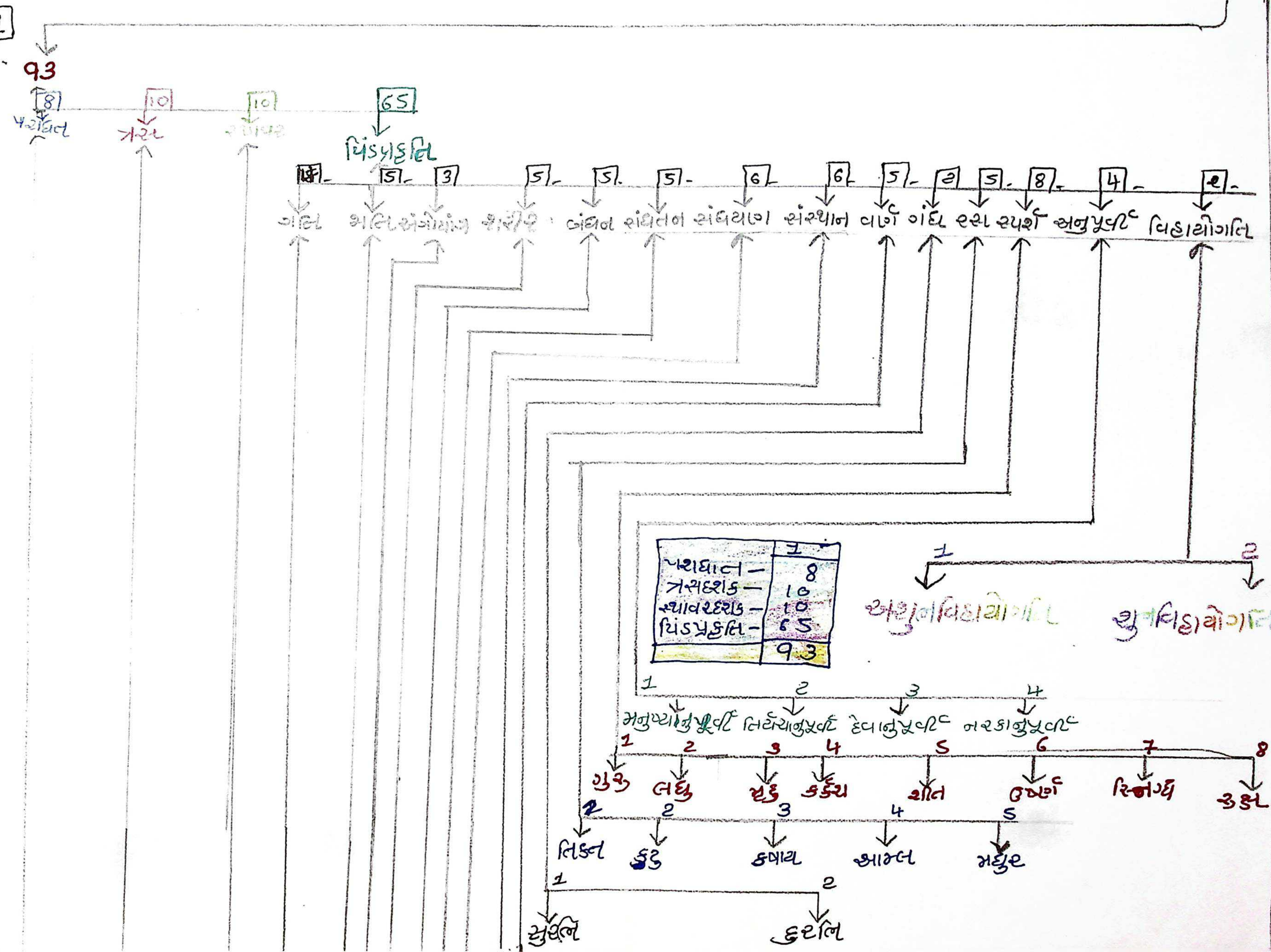

	1
પ્રત્યેક –	8
ત્રસદશક –	10
સ્થાવરદશક –	10
પિંડપ્રકૃતિ –	65
	93

1. કૃષ્ણ 2. નીલ 3. લોહિત 4. પીત 5. શ્વેત

1. સમચતુરસ્ત્ર 2. ન્યગ્રોધપરિમંડલ 3. સાદિ 4. કુબ્જ 5. વામન 6. હુંડક

1. વજ્રઋષભનારાચ 2. ઋષભનારાચ 3. નારાચ 4. અર્ધનારાચ 5. કીલિકા 6. સેવાર્ત

1. ઔદારિક સંઘાતન 2. વૈક્રિય સંઘાતન 3. આહારક સંઘાતન 4. તૈજસ સંઘાતન 5. કાર્મણ સંઘાતન

1. ઔદારિક બંધન 2. વૈક્રિય બંધન 3. આહારક બંધન 4. તૈજસ બંધન 5. કાર્મણ બંધન

1. ઔદારિક 2. વૈક્રિય 3. આહારક 4. તૈજસ 5. કાર્મણ

1. અંગ 2. ઉપાંગ 3. અંગોપાંગ

1. એકેન્દ્રિય જાતિ 2. બેઇન્દ્રિય જાતિ 3. તેઇન્દ્રિય જાતિ 4. ચઉરિન્દ્રિય જાતિ 5. પંચેન્દ્રિય જાતિ

1. નરકગતિ 2. મનુષ્યગતિ 3. તિર્યંચગતિ 4. દેવ ગતિ

1. સ્થાવર 2. સૂક્ષ્મ 3. અપર્યાપ્ત 4. સાધારણ 5. અસ્થિર 6. અશુભ 7. દૌર્ભાગ્ય 8. દુઃસ્વર 9. અનાદેય 10. અયશ

1. ત્રસ 2. બાદર 3. પર્યાપ્ત 4. પ્રત્યેક 5. સ્થિર 6. શુભ 7. સૌભાગ્ય 8. સુસ્વર 9. આદેય 10. યશ

1. પરાઘાત 2. ઉચ્છ્વાસ 3. આતપ 4. ઉદ્યોત 5. અગુરુલઘુ 6. તીર્થંકર 7. નિર્માણ 8. ઉપઘાત

103

આમાં પરાઘાતપ્રકૃતિ - 8 છે
ત્રસાદિ - 10 છે
સ્થાવરાદિ - 10 છે
પિંડપ્રકૃતિ -
- ગતિ - 4
- જાતિ - 5
- શરીર - 5
- અંગોપાંગ - 3
- બંધન → બંધ → 5 ; ઉદય → 15
- સંઘાતન - 5 છે
- સંઘયણ - 6 છે
- સંસ્થાન - 6 છે
- વર્ણ - 5 છે
- ગંધ - 2 છે
- રસ - 5 છે
- સ્પર્શ - 8 છે
- આનુપૂર્વી - 4 છે
- વિહાયોગતિ - 2 છે

ત્રસાદિ - 10
સ્થાવરાદિ - 10
= 20
પરાઘાત - 8
= 28
10
10
10
10
10
15
= 103

ગ. 4 + સંઘ. 6 = 10
આ. 4 + સંસ્થા. 6 = 10
સ્પ. 8 + વિહા. 2 = 10
જા. 5 + શ. 5 = 10
વ. 5 + સંઘા. 5 = 10
ર. 5 + અં. 3 + ગં. 2 = 10
બં. 15

આમાં બંધનના 15 ભેદ ગણવા.

એટલે - 103 ભેદ થાય છે.

બંધ 120

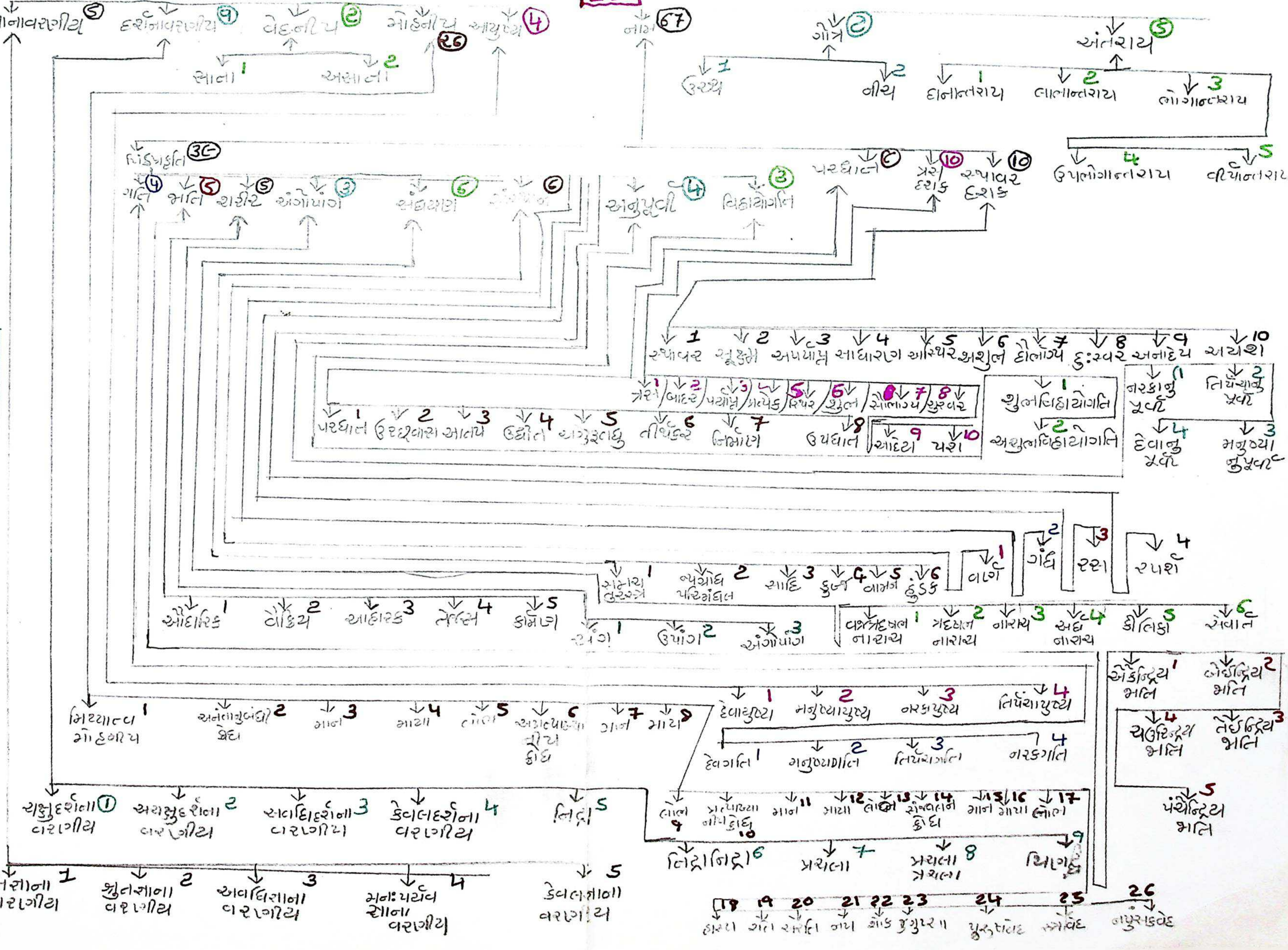

જ્ઞા.	5
દ.	9
વે.	2
મો.	26
આ.	4
ના.	67
ગો.	2
અં.	5
	120

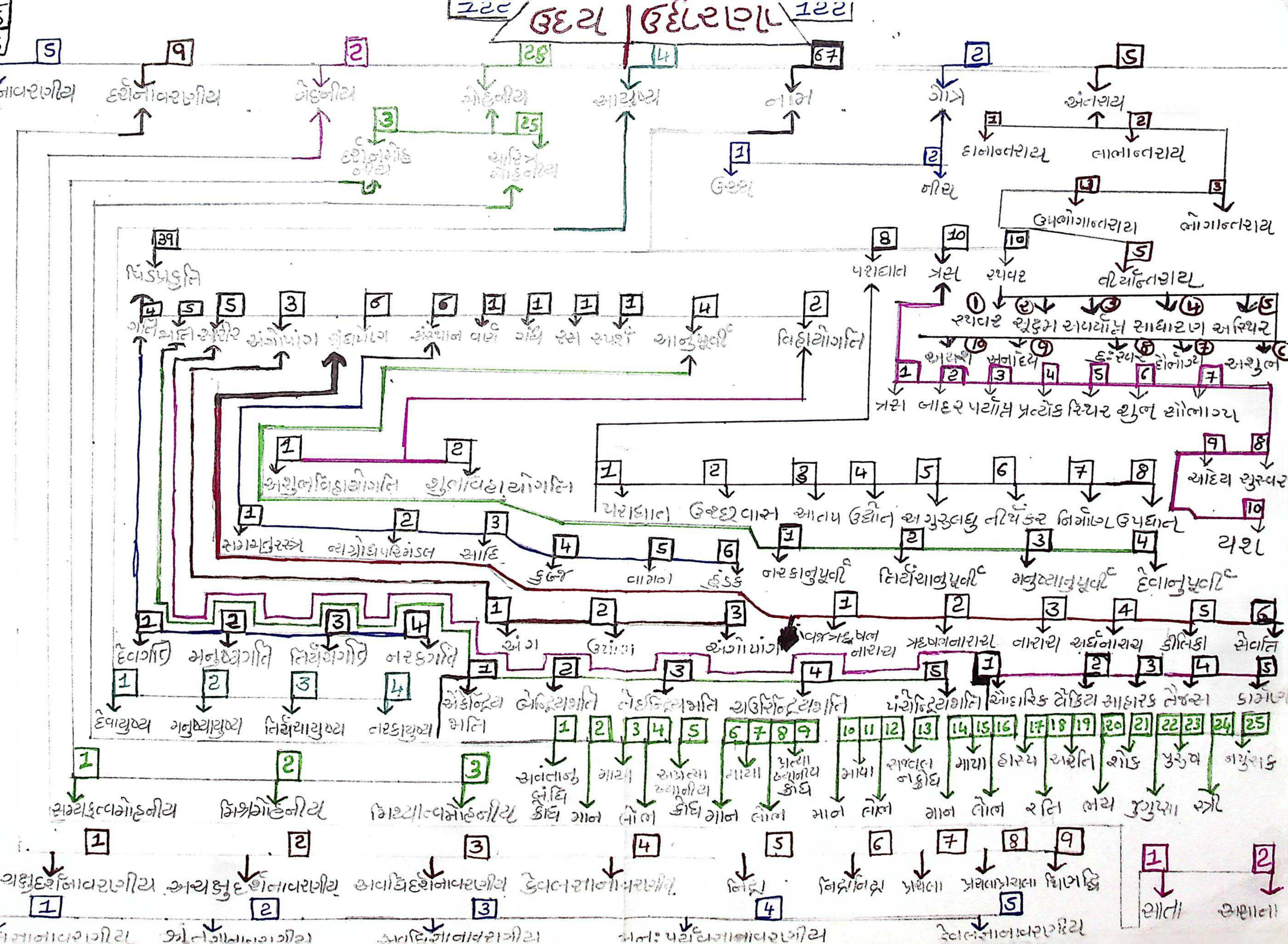
122 ઉદય | ઉદીરણા 122
5 જ્ઞાનાવરણીય
9 દર્શનાવરણીય
2 વેદનીય
28 મોહનીય
4 આયુષ્ય
67 નામ
2 ગોત્ર
5 અંતરાય
3 દર્શનમોહનીય
25 ચારિત્રમોહનીય
1 ઉચ્ચ
2 નીચ
1 દાનાન્તરાય
2 લાભાન્તરાય
3 ભોગાન્તરાય
4 ઉપભોગાન્તરાય
5 વીર્યાન્તરાય
39 પિંડપ્રકૃતિ
4 ગતિ
5 જાતિ
5 શરીર
3 અંગોપાંગ
6 સંઘયણ
6 સંસ્થાન
1 વર્ણ
1 ગંધ
1 રસ
1 સ્પર્શ
4 આનુપૂર્વી
2 વિહાયોગતિ
8 પરાઘાત
10 ત્રસ
10 સ્થાવર
1 સ્થાવર 2 સૂક્ષ્મ 3 અપર્યાપ્ત 4 સાધારણ 5 અસ્થિર 6 અશુભ 7 દૌર્ભાગ્ય 8 દુઃસ્વર 9 અનાદેય 10 અયશ
1 ત્રસ 2 બાદર 3 પર્યાપ્ત 4 પ્રત્યેક 5 સ્થિર 6 શુભ 7 સૌભાગ્ય 8 સુસ્વર 9 આદેય 10 યશ
1 અશુભવિહાયોગતિ 2 શુભવિહાયોગતિ
1 પરાઘાત 2 ઉચ્છ્વાસ 3 આતપ 4 ઉદ્યોત 5 અગુરુલઘુ 6 તીર્થંકર 7 નિર્માણ 8 ઉપઘાત
1 સમચતુરસ્ર 2 ન્યગ્રોધપરિમંડલ 3 સાદિ 4 કુબ્જ 5 વામન 6 હુંડક
1 નરકાનુપૂર્વી 2 તિર્યંચાનુપૂર્વી 3 મનુષ્યાનુપૂર્વી 4 દેવાનુપૂર્વી
1 અંગ 2 ઉપાંગ 3 અંગોપાંગ
1 વજ્રઋષભનારાચ 2 ઋષભનારાચ 3 નારાચ 4 અર્ધનારાચ 5 કીલિકા 6 સેવાર્ત
1 દેવગતિ 2 મનુષ્યગતિ 3 તિર્યંચગતિ 4 નરકગતિ
1 એકેન્દ્રિયજાતિ 2 બેઇન્દ્રિયજાતિ 3 તેઇન્દ્રિયજાતિ 4 ચઉરિન્દ્રિયજાતિ 5 પંચેન્દ્રિયજાતિ
1 ઔદારિક 2 વૈક્રિય 3 આહારક 4 તૈજસ 5 કાર્મણ
1 દેવાયુષ્ય 2 મનુષ્યાયુષ્ય 3 તિર્યંચાયુષ્ય 4 નરકાયુષ્ય
1 અનંતાનુબંધી ક્રોધ 2 માન 3 માયા 4 લોભ
5 અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ 6 માન 7 માયા 8 લોભ
9 પ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ 10 માન 11 માયા 12 લોભ
13 સંજ્વલન ક્રોધ 14 માન 15 માયા 16 લોભ
17 હાસ્ય 18 રતિ 19 અરતિ 20 શોક 21 ભય 22 જુગુપ્સા 23 પુરુષ 24 સ્ત્રી 25 નપુંસક
1 સમ્યક્ત્વમોહનીય 2 મિશ્રમોહનીય 3 મિથ્યાત્વમોહનીય
1 ચક્ષુદર્શનાવરણીય 2 અચક્ષુદર્શનાવરણીય 3 અવધિદર્શનાવરણીય 4 કેવલદર્શનાવરણીય 5 નિદ્રા 6 નિદ્રાનિદ્રા 7 પ્રચલા 8 પ્રચલાપ્રચલા 9 થીણદ્ધિ
1 સાતા 2 અસાતા
1 મતિજ્ઞાનાવરણીય 2 શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય 3 અવધિજ્ઞાનાવરણીય 4 મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય 5 કેવલજ્ઞાનાવરણીય

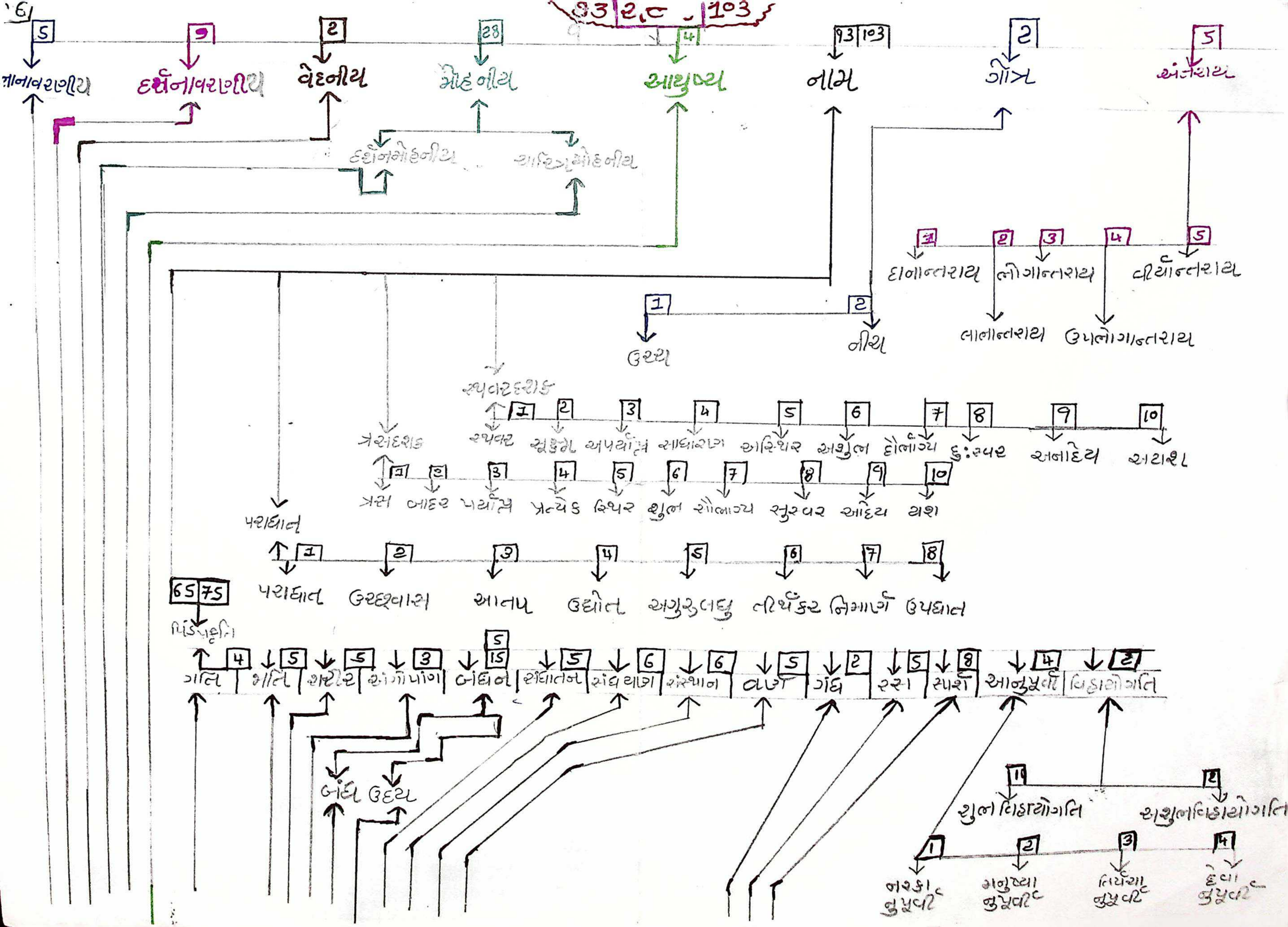

26
5 જ્ઞાનાવરણીય
9 દર્શનાવરણીય
2 વેદનીય
28 મોહનીય
4 આયુષ્ય
93 103 નામ
2 ગોત્ર
5 અંતરાય
દર્શનમોહનીય
ચારિત્રમોહનીય
1 દાનાન્તરાય
2 લાભાન્તરાય
3 ભોગાન્તરાય
4 ઉપભોગાન્તરાય
5 વીર્યાન્તરાય
1 ઉચ્ચ
2 નીચ
સ્થાવરદશક
1 સ્થાવર
2 સૂક્ષ્મ
3 અપર્યાપ્ત
4 સાધારણ
5 અસ્થિર
6 અશુભ
7 દૌર્ભાગ્ય
8 દુઃસ્વર
9 અનાદેય
10 અયશ
ત્રસદશક
1 ત્રસ
2 બાદર
3 પર્યાપ્ત
4 પ્રત્યેક
5 સ્થિર
6 શુભ
7 સૌભાગ્ય
8 સુસ્વર
9 આદેય
10 યશ
પરાઘાત
1 પરાઘાત
2 ઉચ્છ્વાસ
3 આતપ
4 ઉદ્યોત
5 અગુરુલઘુ
6 તીર્થંકર
7 નિર્માણ
8 ઉપઘાત
65 75 પિંડપ્રકૃતિ
4 ગતિ
5 જાતિ
5 શરીર
3 અંગોપાંગ
5 15 બંધન
5 સંઘાતન
6 સંઘયણ
6 સંસ્થાન
5 વર્ણ
2 ગંધ
5 રસ
8 સ્પર્શ
4 આનુપૂર્વી
2 વિહાયોગતિ
બંધ
ઉદય
1 શુભવિહાયોગતિ
2 અશુભવિહાયોગતિ
1 નરકાનુપૂર્વી
2 મનુષ્યાનુપૂર્વી
3 તિર્યંચાનુપૂર્વી
4 દેવાનુપૂર્વી

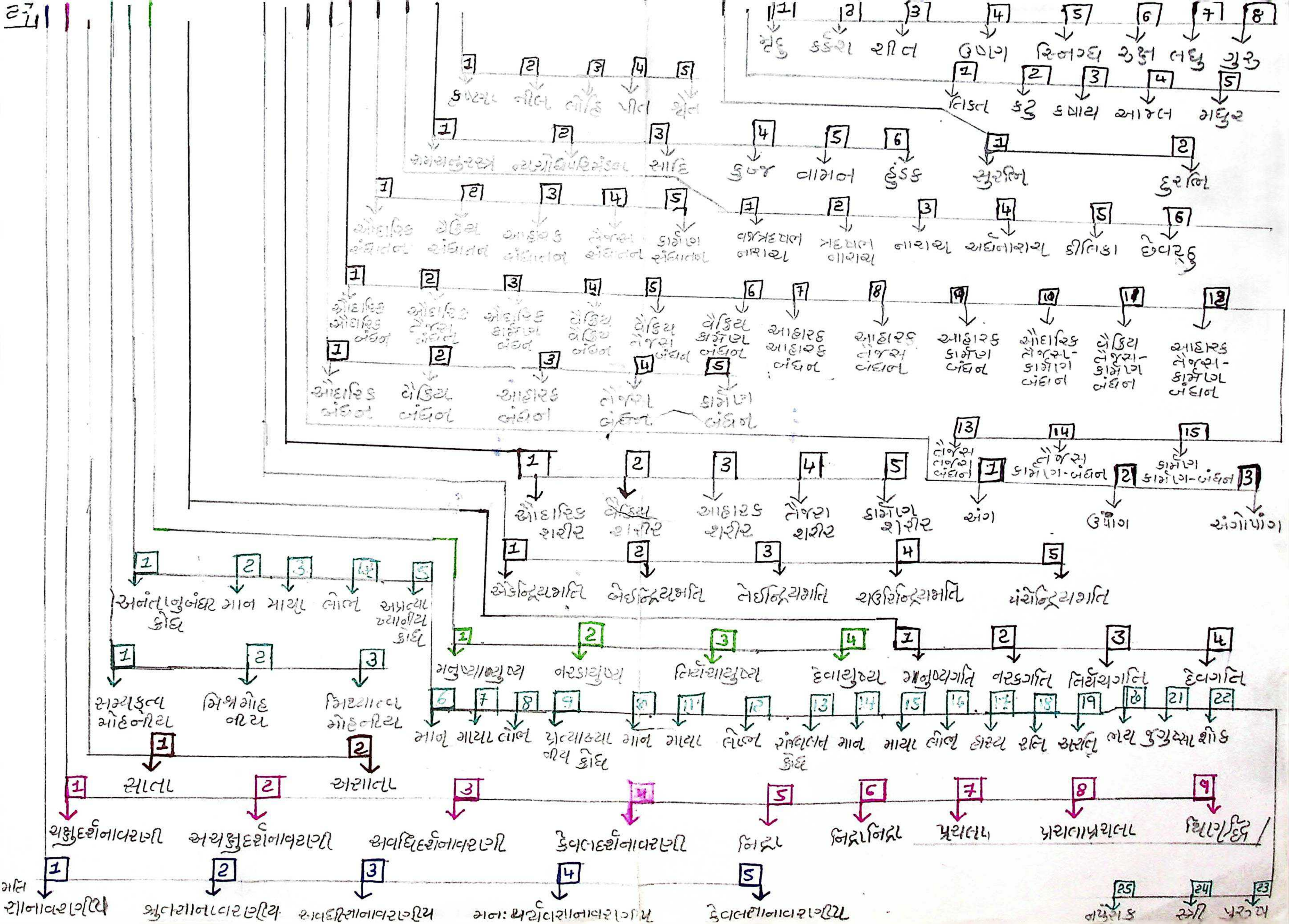

1 મૃદુ 2 કર્કશ 3 શીત 4 ઉષ્ણ 5 સ્નિગ્ધ 6 રુક્ષ 7 લઘુ 8 ગુરુ
1 તિક્ત 2 કટુ 3 કષાય 4 આમ્લ 5 મધુર
1 કૃષ્ણ 2 નીલ 3 લોહિત 4 પીત 5 શ્વેત
1 સમચતુરસ્ત્ર 2 ન્યગ્રોધપરિમંડલ 3 સાદિ 4 કુબ્જ 5 વામન 6 હુંડક
1 સુરભિ 2 દુરભિ
1 ઔદારિક સંઘાતન 2 વૈક્રિય સંઘાતન 3 આહારક સંઘાતન 4 તૈજસ સંઘાતન 5 કાર્મણ સંઘાતન
1 વજ્રઋષભ નારાચ 2 ઋષભ નારાચ 3 નારાચ 4 અર્ધનારાચ 5 કીલિકા 6 છેવટ્ઠુ
1 ઔદારિક ઔદારિક બંધન 2 ઔદારિક તૈજસ બંધન 3 ઔદારિક કાર્મણ બંધન 4 વૈક્રિય વૈક્રિય બંધન 5 વૈક્રિય તૈજસ બંધન 6 વૈક્રિય કાર્મણ બંધન 7 આહારક આહારક બંધન 8 આહારક તૈજસ બંધન 9 આહારક કાર્મણ બંધન 10 ઔદારિક તૈજસ-કાર્મણ બંધન 11 વૈક્રિય તૈજસ-કાર્મણ બંધન 12 આહારક તૈજસ-કાર્મણ બંધન
13 તૈજસ તૈજસ બંધન 14 તૈજસ કાર્મણ-બંધન 15 કાર્મણ કાર્મણ-બંધન
1 ઔદારિક બંધન 2 વૈક્રિય બંધન 3 આહારક બંધન 4 તૈજસ બંધન 5 કાર્મણ બંધન
1 ઔદારિક શરીર 2 વૈક્રિય શરીર 3 આહારક શરીર 4 તૈજસ શરીર 5 કાર્મણ શરીર
1 અંગ 2 ઉપાંગ 3 અંગોપાંગ
1 એકેન્દ્રિયજાતિ 2 બેઇન્દ્રિયજાતિ 3 તેઇન્દ્રિયજાતિ 4 ચઉરિન્દ્રિયજાતિ 5 પંચેન્દ્રિયજાતિ
1 મનુષ્યગતિ 2 નરકગતિ 3 તિર્યંચગતિ 4 દેવગતિ
1 મનુષ્યાયુષ્ય 2 નરકાયુષ્ય 3 તિર્યંચાયુષ્ય 4 દેવાયુષ્ય
1 અનંતાનુબંધી ક્રોધ 2 માન 3 માયા 4 લોભ 5 અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ
6 માન 7 માયા 8 લોભ 9 પ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ 10 માન 11 માયા 12 લોભ 13 સંજ્વલન ક્રોધ 14 માન 15 માયા 16 લોભ 17 હાસ્ય 18 રતિ 19 અરતિ 20 ભય 21 જુગુપ્સા 22 શોક
25 નપુંસક 24 સ્ત્રી 23 પુરુષ
1 સમ્યક્ત્વ મોહનીય 2 મિશ્રમોહનીય 3 મિથ્યાત્વ મોહનીય
1 સાતા 2 અસાતા
1 ચક્ષુદર્શનાવરણી 2 અચક્ષુદર્શનાવરણી 3 અવધિદર્શનાવરણી 4 કેવલદર્શનાવરણી 5 નિદ્રા 6 નિદ્રાનિદ્રા 7 પ્રચલા 8 પ્રચલાપ્રચલા 9 થિણદ્ધિ
1 મતિજ્ઞાનાવરણીય 2 શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય 3 અવધિજ્ઞાનાવરણીય 4 મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય 5 કેવલજ્ઞાનાવરણીય